

К 70-летию Ю.С. Степанова; [отв. ред. Е.С. Кубрякова, Т.Е. Янко]. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 409–421.

11. Yasunari U. Kontrastive Phraseologie – Deutsch-Japanisch / U. Yasunari // Zielsprache Deutsch. – 1993. – Bd. 24(3). – S. 128–133.

Ходзінська Ю.О.

студентка,

Національний університет «Львівська політехніка»

**ОСОБЛИВОСТІ СПОЛУЧУВАНOSTІ ДІЕСЛІВ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ
«МОВЛЕННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ЧАКА ПОЛАНІКА
«ЧАРІВНА ТИ» ТА ДЖОАН РОУЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР»)**

Проблема тлумачення поняття валентності у лінгвістичних працях Д. Кацнельсона, Г. Адмоні, Л. Теньєра була тісно пов'язана із сполучуваністю певних елементів мови, а також із здатністю однієї мовної одиниці керувати іншою. Проте на сьогоднішній день не існує однозначного витлумачення терміна валентності в працях лінгвістів (Н.Я. Дзюбишина, Г.Г. Сильницького, І.Б. Долініна, Ч. Філлмора та ін.) [6].

Проблема витлумачення валентності залишається актуальною в рамках семантичних досліджень як сучасної граматики, зокрема у морфології (Й. Ербен, Л. Зіндер, С. Кацнельсон, Є. Курилович) і синтаксисі (Г. Брінкманн, Л. Вейсгербер, І. Вихованець, Г. Гельбіг, Л. Теньєр, С. Панкратова), так і у власне семасіології (О. Лосєв, Я. Руферова) і стилістиці (І. Арнольд) [10].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу та уточнення терміна валентність у сучасному мовознавстві, а також сучасними підходами до вивчення мовних одиниць, що здатні розширювати свої семантичні можливості під час сполучуваності з іншими мовними одиницями у тих чи інших контекстах. Явище валентності сприятиме детальнішому виявленню та опису зв'язків між дієсловами синонімічного ряду «Мовлення» та іншими мовними елементами у тексті. Актуальність теми статі посилюється тим, що сполучувальні й валентні властивості дієслів синонімічного ряду «Мовлення» українському мовознавстві досі не були об'єктом спеціального дослідження.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні семантичної структури дієслів синонімічного ряду «Мовлення», їхніх синтаксичних особливостей та сполучувальних властивостей з іншими мовним одиницями у романах сучасної світової літератури.

Матеріал дослідження. Слугували перекладені на українську мову романи письменника Чака Поланіка «Чарівна ти» та письменниці Джоан Роулінг «Гаррі Поттер».

Питанням дослідження синонімів та їх трактування займаються такі вчені як А. П. Грищенко [3], М. Я. Плющ, Л. І. Мацько, П. С. Дудик, О. Д. Пономарів [8], А. П. Євгенєва, М.П. Кочерган, Ф.О. Нікітіна, А. Т. Бевзенко, Ю. Д. Апресян.

Зокрема, деталізацією явищ валентності та сполучуваності займалися такі вчені як І. А. Гонта, С. С. Нагорна, Н. Г. Філоненко, К. Г. Городенська, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, В. О. Горпинич, Н. Ф. Клименко [10].

Вибірка дієслів синонімічного ряду «Мовлення» проводилася на основі таких онлайн – ресурсів як Словник синонімів С. Краванського, Словник синонімів Л. Полюги, Словник українських синонімів онлайн. Словники дали змогу здійснити чітку та повноцінну вибірку необхідних для дослідження дієслів. З метою виявлення синтаксичних зв'язків мовних одиниць та систематизації отриманих даних було обрано та використано програмне забезпечення 'KWIC CONCORDANCE'. До зазначеного вище синонімічного ряду належать такі дієслова як «говорити», «казати», «розмовляти», «п'яткати», «промовляти», «базікати», «оповідати», «висловлюватися» та ін.

На сучасному етапі розвитку мовознавства існує низка тлумачень поняття валентності. У сучасній лінгвістиці валентність є одним з основних понять загальної теорії граматики, що вивчає взаємозалежність мовних одиниць [4]. Вперше поняття валентності було запроваджене в мову у 1934 році французьким вченим Л. Теньєром, який трактував валентність як властивість дієслова керувати різною кількістю зв'язків (із суб'єктом, прямим об'єктом та об'єктом у давальному відмінку [9]).

Поняття ВАЛЕНТНІСТЬ І СПОЛУЧУВАНІСТЬ – у низці праць інтерпретують, як синоніми, однак існує також теорія про те, що сполучуваність є основним, домінуючим поняттям, а валентність виникає власне внаслідок самої сполучуваності певних слів. Таку думку підтримують О. Ф. Таукчі та І. І. Овчинніковою. Основою їх позиції є думка, що сполучуваність є загальним і універсальним поняттям, а валентність – одним з її видів [5].

У лінгвістичних працях останніх років подається таке визначення валентності: «валентність» (від латин. *valentia* – сила) – потенціал семантико – синтаксичної сполучуваності лексичних одиниць, що є виявом системно – мовної синтагматики [2]. За О. О. Селівановою, в основу розрізнення термінів «валентність» і «сполучуваність» покладено їх зумовленість семантикою слова [7]. Таким чином, валентність розглядається як явище одностороннього зв'язку (сильне слово підпорядковує собі інші слова), а сполучуваність є двонаправленою (поєднуються один з одним різні класи слів і не визначається пріоритет лише за однією частиною мови або певний напрямок сполучення) [7].

Для аналізу сполучуваності дієслів вибрано дієслова синонімічного ряду «Мовлення» та обрано семантичну домінуючу «говорити».

Для систематизації та опрацювання даних використано програмне забезпечення 'KWIC CONCORDANCE'. Ця програма є допоміжним інструментом під час визначення частотності слів та особливостей сполучуваності. У цій праці проаналізовано сполучуваність дієслів *говорити*, *казати* та *розмовляти*.

Дослідження показали, що дієслово *говорити* досить часто зустрічається у сучасних романах, перекладених на українську мову. На основі аналізу матеріалів виявлено, дієслово *говорити* найбільше поєднується з такими дієсловами як *міг*, *не міг*, *зміг би* (рис. 1).

З наведених вище прикладів, зрозуміло, що в деяких випадках, дієслово *могти* відображає емоційний стан людини, а в деяких, власне, фізичний. На основі аналізу, виявлено, дієслово *говорити* сполучується зі словами, які виражають емоційний стан людини. Наприклад, *говорити спокійно*, *тихо*, *врівноважено* (рис. 2).

Роман «Чарівна ти»	Роман «Гаррі Поттер»
1) Вона <i>говорила</i> правду і тільки за тих, хто <i>говорити не міг</i> , за Алует та Кларіссу.	1) Розлютившись, він на силу <i>міг говорити</i> . 2) Зхвилювавшись, професорка Макгонегел насилу <i>могла говорити</i> . 3) Невілові заціпило щелепи, і він <i>не міг говорити</i> .

Рис. 1.

Роман «Гаррі Поттер»
Досить, простогнав дядько Вернон, намагаючись, <i>говорити спокійно</i> .
Він зацікавився Флафі? Запитав Гаррі, намагаючись <i>говорити спокійно</i> .

Рис. 2.

У романі «Гаррі Поттер» дієслово *розмовляти* сполучується з дієсловами *хотів, хотіла, хотіли*, а також з прийменником *з*, наприклад *розмовляти з Гаррі*. Цікаво, що у романі «Чарівна ти», це дієслово найбільше сполучується з дієсловами емоційного стану, наприклад, *побоювався розмовляти, не бажав розмовляти* (рис. 3).

Роман «Чарівна ти»
Коли вони залишалися наодинці. Макс ніколи <i>не бажав розмовляти</i> .
Саме так, але Пенні <i>побоювалася розмовляти</i> .

Рис. 3.

Дієслово *казати* у романі Джоан Роулінг зустрічається 264 рази. Також цікавим є той факт, що, у даному випадку, дієслово *казати* сполучується з іменниками у давальному відмінку, тобто *казати дружині, казати Ронові, учням, казатиме всім* (рис. 4).

Роман «Чарівна ти»	Роман «Гаррі Поттер»
1) Невдовзі якась програма <i>казатиме всім</i> , що вони мають відчувати та смакувати.	1) Він і далі збирався нічого не <i>казати дружині</i> .

Рис. 4.

Щодо роману Чака Поланіка, то дієслово *казати* найбільше поєднується зі словами *казати щось* або *дещо*. Також це дієслово найбільше сполучається з прийменником *у*, ця частотність складає 760 разів.

На основі проведеного дослідження, виявлено, що у перекладних романах «Чарівна ти» та «Гаррі Поттер», дієслова синонімічного ряду «Мовлення» сполучуються із різними частинами мови, а зокрема, з такими як, дієслова, прислівники, іменники у давальному відмінку, займенники та сполучники. Поняття сполучуваності мовних елементів є важливим елементом при виявленні та аналізі частотності поєднання одних мовних одиниць з іншими.

Список використаних джерел:

1. Александров П. С. О понятии синонима / П. С. Александров // Лексическая синонимия / Отв. ред. С. Г. Бархударов.– М.: Наука, 1967.

2. Галій Л. Г. Дефініції валентності та сполучуваності у сучасному мовознавстві // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство: наук. журнал. – Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2011. – Вип. 6, ч. 1.
3. Грищенко А. П. Лексикологія // Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенко. – К.: Вища школа, 2002.
4. Гуревич В. В. Существует ли факультативная валентность? / В. В. Гуревич // Филологические науки. – 1992. – № 1.
5. Овчиннікова І. І. Лексико-граматична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Овчиннікова Ірина Ігорівна. – К., 1993. – 212 с.
6. Орендарчук О. Л. Теоретико-методологічні засади вивчення валентності дієслів тематичної групи «чуттєвої сфери» / О. Л. Орендарчук // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Філол. науки. – 2010. – Вип. 193. – С. 51-58. – Бібліогр.: 18 назв. – укр.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіва-нова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Пономарів О. Д. Сучасна українська літературна мова / за ред. О. Д. Пономаріва. – К., 1997. – 399 с.
9. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988.
10. Філоненко З. Л. Дефініцій понять валентності, полісемії та амбівалентності крізь призму комбінаторної семантики [Електронний ресурс] / З. Л. Філоненко.